

JEDNA DUBROVAČKO-ENGLJESKA KNJIŽEVNA VEZA U 18. STOLJEĆU

(Prvi engleski književni tekst s prijevodom tiskan u Hrvatskoj)

JOSIP VLAHOVIĆ

I.

Još 1785. godine štampan je u Dubrovniku prijevod jedne engleske pjesme, kojoj je prevodilac dao naslov *Idillio Inglese*.¹ Prijevod je štampan u posebnoj knjižici od 16 strana (pp. 6—15) i to tako, da je na lijevoj strani engleski originalni tekst (koji je, u stvari, prvi engleski književni tekst štampan u našoj zemlji) bez naslova i imena autora, dok je na desnoj strani prijevod na talijanskom jeziku. Na naslovnoj strani nalazimo i podatak »trasportato in verso italiano da M. S. P. R.« i motto »Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim — Virg. Ecl. 8. V. 68«. Iza toga slijedi posveta: »Al nobile uomo Giunio Resti Patrizio Raguseo amatore illuminato delle buone lettere ed amico pregiatissimo del traduttore«. Ispred prijevoda engleske pjesme nalazimo latinski prijevod poznate Safine »Ad Venerem Ode«, koju je s grčkoga jezika preveo Džono Rastić² (Resti).

Postojanje ove knjižice nije ostalo sasvim neprimijećeno. Kad je Ivan Milčetić, početkom ovoga stoljeća, proučavao ostavštinu Julija Bajamontija³ (prijatelja Miha Sorkočevića i Džona Rastića) našao je, među ostalim i knjižicu *Idillio Inglese*. Datum izdanja, koji navodi Milčetić (1795.), bit će tiskarska pogreška. Milčetić je znao za prijateljske veze između Bajamontija i M. Sorkočevića pa je pretpostavio,

¹ Primjerak, kojim sam se služio, nalazi se uvezan u poveću knjigu s naslovom *Miscellanea di poesie latine ed italiane*, 33-IV, 13, *Miscellanea Num. XXI*, u Knjižnici Male braće u Dubrovniku.

² Pjesma je kao *Odae ad Venerem e Graeco Versa* ponovno tiskana u Rastićevim sabranim djelima. Ssp. Junii Antonii Comitii de Restis, *Carmina*, Padova 1816, str. 247. U bilješci uz prijevod, koji je objavljen uz engleski tekst i njegov prijevod, čitamo: »Questa fedele, ed elegante traduzione della famosa Ode di Saffo a Venere è stata ultimamente fatta dal Letterato Cavaliere, a cui è dedicato il presente libretto. A costo di dispiacere alla di lui modestia, l'editore si stima in obbligo di piacere agli uomini di fino discernimento col pubblicarla.«

³ I. Milčetić, »Dr. Julije Bajamonti i njegova djela«, *Rad* br. 192, str. 120.

da kratica M. S. P. R. znači Michele Sörgo Patrizio Raguseo. Zabilježio je i to, da je navedeni prijevod posvećen Džonu Rastiću. Inače ga taj prijevod nije posebno interesirao. Naslov te knjižice nalazimo i u popisu knjiga, koje je štampar Occhi izdao god. 1785.⁴

Sve u svemu uzevši, nitko još nije pokušao riješiti problematiku oko toga štampanog engleskog književnog originala i njegova prijevoda, koji je zaista interesantna pojava engleskog književnog utjecaja kod nas u to doba.

Zbog toga pokušat ću odgovoriti na slijedeća pitanja:

1. Gdje je prevodilac našao ovu englesku pjesmu i tko je njezin autor?

2. Tko je zapravo M. S. P. R., odnosno prevodilac, i koji su konkretni dokazi autorstva toga prijevoda? Zašto je preveo baš tu englesku pjesmu i zbog čega ju je posvetio Džonu Rastiću?

3. Kakva je bila opća književna situacija, koja je omogućila pojavu toga štampanog teksta engleske pjesme i njezina prijevoda, i koje mjesto taj dodir zauzima u našim ranim vezama s engleskom književnošću?

*

Englesku pjesmu, koju je M. S. P. R. preveo i objavio god. 1785. u Dubrovniku, nalazimo u *Spectatoru* br. 603,⁵ gdje je po prvi put objavljena 6. listopada 1714., i to — što je potrebno istaknuti — bez naslova i bez autora imena. To je bilo zato, što je pjesnik nije objavio pod svojim imenom, nego ju je poslao Josephu Addisonu, koji ju je štampao u navedenom eseju sa svojim mottom i uvodom. Motto je bio, kao obično, na latinskom jeziku: »Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim - Virg.« Taj isti motto, kako smo već vidjeli, nalazimo i na naslovnoj strani dubrovačkog prijevoda te engleske pjesme. To je važno uočiti, jer se taj motto, koliko znam, više ne pojavljuje uz kasnija izdanja te pjesme, t. j. kad je naknadno štampana uz oznaku autora.⁶ To je i razumljivo, jer je motto dodao Addison, a ne autor. Činjenica, što se navedeni motto nalazi u dubrovačkom izdanju navodi nas na zaključak, da je prevodilac uzeo pjesmu iz *Spectatora*, a ne iz koga drugog izdanja. U to ćemo se još više uvjeriti, ako usporedimo tekst te engleske pjesme, koji je štampan u *Spectatoru* s onim u kasnijim izdanjima. Zadnje riječi zadnjega

⁴ Ž. Muljačić, »O prvoj dubrovačkoj tiskari«, *Anal. Historijskog Instituta JAZU*, IV-V., Dubrovnik 1956, str. 605.

⁵ *The Spectator by Joseph Addison, Richard Steele and Others*. Edited by G. Gregory Smith, in 4 Vols, London 1946., 382-4. Izdavač u uvodu daje pregled izlaženja pojedinih izdanja nakon prvoga, koje je izašlo god. 1712.-13. (prvih 7 svezaka) i 1715. (zadnji, t. j. 8. svezak) te tvrdi, da je to njegovo izdanje (prvi put štampano god. 1907.) bliže od nekih drugih prvom, originalnom izdanju (zadržana je ortografija, interpunkcija pisanja velikih slova i sl.). To je važno za naš slučaj, jer postoje neke razlike u tekstu navedene pjesme između prvog i kasnijih izdanja.

⁶ V. na pr. *The Centurie's Poetry*, 3, Pope to Keats (The Penguin Poets), Harmondsworth 1954, str. 20 i d.

stiha navedene pjesme u *Spectatoru* glase: »... how you love one so fair«, a te iste riječi originala nalazimo i u dubrovačkom tekstu, dok se to ne može reći za kasnija izdanja te pjesme, jer tu nalazimo: »... how ye part with your fair«,⁷ što je po smislu sasvim nešto drugo. Da je prevodilac, t. j. M. S. P. R., bio našao ime autora i naslov pjesme, on bi ih vjerojatno bio i spomenuo, kao što je to uz druge svoje prijevode, kako ćemo vidjeti, običavao činiti. U *Spectatoru* ih nije mogao naći, pa je zato dubrovački original engleske pjesme objavljen bez oznake naslova i autora. Činjenica, da je potpis prevodioca izveden samo inicijalima, jest irelevantna, jer su inicijali bili dovoljni, da bi suvremenici — odnosno krug, za koji je prijevod štampan, — znali o kome se radi. Osim toga imamo dovoljno dokaza, da su neki Dubrovčani čitali i poznavali časopis *Spectator*. Poznato je, da je Addisonov esej br. 281 utjecao na pjesničko stvaranje Džona Rastića, konkretno na njegovu 18. satiru *Anatome*, što je još za pjesnikova života primijetio i zabilježio njegov prijatelj Urban, a kasnije i brat ovoga, također Rastićev prijatelj, Frano M. Appendini.⁸

Autor engleskog originala jest John Byrom (1692.—1763.), ne baš osobito dobro poznati engleski pjesnik. Njegovo se ime inače rijetko spominje u povijesti engleske književnosti, a pjesnička mu se slava temelji tek na nekoliko pjesama, od kojih je obično na prvom mjestu baš ova, koja je štampana i prevedena u Dubrovniku.

Naslov prijevoda *Idillio Inglese* odgovara sadržaju pjesme, a atribut »Inglese« stavljen je vjerojatno zbog toga, jer se radi o engleskoj pjesmi. Da je prevodilac dobro shvatio sadržaj i dao ispravan naslov dokazuju i kasniji engleski naslovi te pjesme (*A Pastoral, Colin to Phoebe*).⁹ U enciklopedijama¹⁰ i literarnim priručnicima, gdje se govori o Johnu Byromu, skoro se redovno spominje ta pastoralna pjesma, a ujedno se tvrdi, da je bila u svoje vrijeme vrlo popularna. Uz to se redovno ne izostavlja ni razlog, zbog kojega ju je John Byrom napisao. Bila je to ljubav prema Joanni Bentley, kćeri poznatog učenjaka dra Bentleya, koja se dosta vremena iza pojave ove pjesme, t. j. god. 1728., udala za Dennisa Cumberlanda i bila majkom Richardsa, poznatog dramatičara. Joanna Bentley je bila Byromova Feba. I dubrovačkog će prevodioca inspirirati jedna Feba. U tom smislu razlozi će biti slični, iako se u prvom slučaju radilo o platonskom predmetu ljubavi, jer je Joanni bilo tek 11 godina, kad je objavljena pjesma, a u drugom, kako ćemo vidjeti, o zreloj i dostižnoj ženi.

⁷ *Ibidem*, str. 21.

⁸ Urbani Appendini, *Carmina, accedunt selecta illustrium Ragusinorum Poemata*, Dubrovnik 1811, str. 295 i d.; Junii Antonii Comitii de Restiis, o. c., XIII i XVII; M. Šrepel, »O latinskoj poeziji Junija Restija«, *Rad* br. 114, Zagreb (1893), str. 102 i d. i 140 i d.

⁹ Byromova pjesma, koju smo našli u knjizi pod bilj. 6, nosi naslov *A Pastoral*. Za naslov *Colin to Phoebe* v. *Encyclopaedia Britannica*, Chicago 1947 i London 1939., s. v. Byrom, John.

¹⁰ V. na pr. *The Dictionary of the National Biography*, London 1939, s. v. Byrom, John (1692—1763) i enciklopediju pod bilj. 9.

II.

M. S. P. R., t. j. prevodilac engleske pjesme, bio je Miho Sorko-čević, odnosno Michele Songo Patrizio Raguseo, kako je pravilno naslutio Ivan Milčetić. Mi ćemo to i dokazati.

U predgovoru svoga prijevoda latinskih pjesama Josepha Taruffia *Ad Raymundum Cunichium Carmen Elegiacum* Miho Sorkočević potpisuje se punim imenom i prezimenom,¹¹ a iste godine, kad je štampao i prijevod *Idillio Inglese*, izdao je i prijevod *Elegia di Cajo Valerio Catullo. Si qua recordanti... trasportata in versi sciolti italiani*, koji je potpisao slično kao i prijevod engleske pjesme, t. j. inicijalima M. S.,¹² dok su se inicijali P. R., t. j. P(atrizio) R(aguseo), redovno dodavali kao oznaka dubrovačkog plemstva. Nije na odmet da spomenemo i činjenicu, da su oba spomenuta prijevoda štampana na isti način kao i onaj s engleskog jezika, t. j. s originalnim tekstom na lijevoj, a s talijanskim prijevodom na desnoj strani.

Postoje dokazi, da je Miho Sorkočević poznao engleski jezik i da se čak dopisivao na tom jeziku s Džonom Rastićem, te da je imao mnogo originalnih engleskih književnih djela u svojoj biblioteci. Te sam dokaze iznio u članku »Dva pisma Džona Rastića na engleskom jeziku«.¹³ On i Rastić bili su dobri, štoviše intimni prijatelji, a to je prevodilac M. S. P. R. u posveti, kako smo vidjeli, i spomenuo. Već zbog tih razloga posveta navedenog prijevoda engleske pjesme Džonu Rastiću bila bi shvatljiva. No, u pogledu autorstva prijevoda u mogućnosti sam pružiti i konkretnije dokaze.

Nuovo Giornale Enciclopedico, koji je izlazio u Vicenzi, u br. 6 od god. 1785. pod naslovom »Libri nuovi« ima noticu o *Idillio Inglese trasportato in Italiano* da M. S. P. R.¹⁴ Tu nalazimo slijedeće: »Questa traduzione fedele ed elegante in verso sciolto d'un „Idillio Inglese“ pieno di greca gentilezza, è del colto cavaliere, di cui abbiamo annunziato altre simili fatiche, cioè del Co: Michele di Songo (istakao J. V.). Egli l'ha dedicato ad un senatore Raguseo Amico suo e degnissimo d'esserlo per la coltura dello spirito non meno che per le preziose qualità morali, il Sig. Giunio Resti, del quale in questo Opuscolo si legge stampata una versione latina, piena di sapore antico della famosa Ode di Saffo a Venere.« Dakle nepoznati suvremenik Miha Sorkočevića i Džona Rastića označuje punim imenom i prezimenom prvoga od te dvojice kao prevodioca navedene engleske pjesme.

¹¹ Joseph Taruffio, *Ad Raymundum Cunichium Carmen Elegiacum*, Dubrovnik 1785, str. 2. Knjižica je uvezana u posebnu knjigu (v. bilješku 1). Uvod, u kojem se nalazi dosta podataka o originalu i prijevodu i nekim stavovima prevodioca prema nekim problemima prijevoda, potpisan je s »Michele di Songo«. Šteta je, što takvoga uvoda nema uz prijevod pod 1.

¹² Knjižica se nalazi uvezana sa *Idillio Inglese* (v. bilj. 1).

¹³ J. Vlahović, »Dva pisma Džona Rastića na engleskom jeziku«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. IV-V, str. 491-498.

¹⁴ P. str. 124 i d.

Važan podatak nalazimo i u pismu B. Staya-Stojkovića, koje je pisao iz Rima Mihu Sorkočeviću 28. lipnja 1785.¹⁵ Tu on javlja Mihu, da je primio prijevode latinske elegije opata Taruffia, koje su štampane u Dubrovniku u talijanskom prijevodu Miha Sorkočevića »con un' altra simile dell' Elegia di Catullo, e d' un Idillio Inglese«. Stojković napominje, da su knjižice stigle malo oštećene od parenja, pa hrabri Miha, da tako nastavi: »Me ne rallegrò di cuore, e bramo che Ella sempre maggiori materie somministri a cotesta nascente stamperia per farla crescere nel credito per via di simili produzioni(!)«. U istom pismu hvali prijevod *Idillio Inglese* ovim riječima: »Per tutto sommamente la ringrazio e non posso abbastanza (!) encomiare quello che è: ottima frase, leggiadra (!), chiarezza e numero« (titametar; opaska J. V.).

Čini mi se, da sam ovim uspio dokazati autorstvo prijevoda.

Pjesma se u originalu sastoji od 10 strofa od po 8 stihova, a spada u pastorale, kakvih se mnogo pisalo u početku 18. stoljeća u Engleskoj. Glavna je tema tih pastoralâ ljubav uz opis prirode, koja se prikazuje na konvencionalan, tipiziran način. U originalu pjesma je ispjevana u anapestičkom tetrametru s uobičajenim jambom na početku stiha i parnom rimom. Rime su pravilne i većinom muške u prvih osam strofa, a u ostale dvije većinom ženske. Nenametljive su i teku glatko, jer je Byrom — po sudu nekih književnih kritičara — »imao izvanrednu vještinu u rimovanju«. ¹⁶ Ritam je do monotonosti pravilan, a i cezura se dosta pravilno izmjenjuje, što je sve u skladu s nastojanjem za pravilnošću i simetrijom neoklasicističke poezije. Jezik je također konvencionalan, dotjeran i ugladen, a dorečenost misli ne prelazi dva stiha, koja su povezana parnom rimom. To je bila uobičajena tehnika, koju je do savršenstva dotjerao najveći engleski pjesnik toga doba, Byromov suvremenik, Alexander Pope (1688 — 1744). U spomenutoj pjesmi sve je simetrično, pravilno, izbalansirano i izgladeno. Simetrija postoji i u opisu predmeta, koji su uzeti iz klasicističkih rekvizita.

U svim strofama, osim sedme i osme, 6. stih počinje istim riječima »But now . . .«, odnosno zadnja četiri stiha strofe predstavljaju antitezu prvoj polovini strofe. Odsutnost antiteze u 4. i 8. strofi nadoknađeno je pojačanom antitezom u zadnjoj strofi.

Prijevod je izvršen u »verso sciolto«, t. j. u nerimovanom jedanaestercu, koji je tada bio najčešći metar u talijanskoj poeziji. Tim istim stihom Miho Sorkočević je iste godine preveo s latinskoga jezika također na talijanski spomenutu *Elegia di Cajo Valerio Catullo*. Jezik prijevoda je vrlo kićen i neprirodan s dosta stereotipnih epiteta i poređenja, a misli prelaze iz stiha u stih uglavnom s obzirom na broj slogova. Ipak, složili bismo se s tvrdnjom nepoznatog autora notice

¹⁵ Historijski institut JAZU u Zagrebu, Fond Kaznačić XV 21/A, IV. Pismo br. 34.

¹⁶ Isp. *The Dictionary of the National Biography*, s. v. Byrom, John.

u citiranom pasusu iz *Nuovo Giornale Enciclopedico*, da je ovaj prijevod vjeran, jer je Sorkočević nastojao da ne izostavi ni jedne riječi. On je uspio prenijeti dosta vjerno smisao u cjelini i pojedinostima.

Broj stihova u pojedinim strofama, kojih je deset kao u originalu, neujednačen je i općenito dosta veći. Tako je na pr. 7. strofa originala prevedena s gotovo dvostrukim brojem stihova (15). To je razumljivo, ako se uzme u obzir, da je prevodilac nastojao, da ne propusti prevesti ni jednu riječ originalnog teksta, a osim toga u više navrata ubacio je i atribute ili sinonime, kojih nema u originalu, te se općenito služio kićenijim jezikom, što je sve povećalo duljinu prijevoda. Za ilustraciju dajemo prva dva stiha 2. strofe originala uz njihov prijevod, koji je izveden u gotovo dvostrukom broju stihova:

With such a companion, to tend a few sheep,
To rise up and play, or to lie down and sleep;

Prijevod:

Qual gioja pascolar piccolo gregge
Con tal Compagna! Or sorgere, ed in lieti
Giocchi occuparsi, ora giacere, ed al sonno
Le membra abbandonar!...

Veći broj riječi u prijevodu razumljiv je i zbog toga, što engleski jezik obiluje monosilabima više nego talijanski. Prevodilac je bio prisiljen birati između dvije mogućnosti: ili nastojati sačuvati metar, rimu, eventualno eufoniju glasova, ili pak nastojati prenijeti smisao u dijelovima i cjelini. Postići jedno i drugo je nemoguće, jer kod prevođenja, kako je rekao Stanko Vraz, »nastojavajući jedno, da izvedeš, drugo ti se izmiče«. ¹⁷ Miho Sorkočević nije imao osobita pjesničkoga dara pa je, pravilno odmjerivši svoje snage, izabrao drugi put. To mu nije bilo osobito teško, jer je znao dosta dobro engleski jezik, što se može zaključiti iz samoga prijevoda.

Međutim, u prijevodu ima nekoliko odstupanja, koja su bila gotovo neizbježna. Slično onome, kako je riječ »sleep« u gornjem citatu prevedena s »al sonno le membra abbandonar«, t. j. duljim i kićenijim izrazom, u prijevodu nalazimo po više sinonima za jednu riječ originala. Tako je na pr. u 2. strofi (4. stih) atribut »light« (u vezi s imenicom »srce«) preveden pridjevima »agile e lieve«, ili glagolski particip sadašnji »wagging« (u vezi s pasjim repom) preveden je izrazom »colla mobil coda scherzando...«. Takvih je primjera po-
više. ¹⁸ Ali ponekad prevodilac prevodi i kraćim izrazima. No to je vrlo rijetko. Tako na pr. Miho Sorkočević prevodi cijeli 6. stih 1. strofe jednom jedinom riječi:

What a marvellous change on a sudden I find?

¹⁷ Stanko Vraz, *Pjesnička djela*, III, Noviji pisci hrvatski, Zagreb 1955, str. 172.

¹⁸ V. na pr. u 4. strofi, 8. stih riječ »sad« prevodi s »mesto, ed afflittò«, u 9. strofi, 5. stih »fly swifter« prevodi s »E affrettate il cammin...«

Prijevod:

». O cangiamento!«

U sedmoj strofi cijeli 4. stih je izostavljen. Na druga dva mjesta izostavljene su samo još dvije riječi.¹⁹

S druge strane ima slučajeve, kad prevodilac ubacuje riječi, kojih nema u originalnom tekstu. Tako na pr. uz imenicu »srce« on ubacuje atribut »infelice«,²⁰ uz imenicu »pas« atribut »fido«,²¹ uz imenicu »melodija« atribut »soave«,²² uz ime Feba atribut »bella«,²³ uz imenicu »melodija« atributni izraz »un sì caldo«,²⁴ uz naziv Febinih grudi atribut »candido«,²⁵ te uz imenicu »časovi« atribut »tormentosi«. ²⁶ Upotreba tih stalnih atributa razumljiva je za tu vrstu pjesništva u to vrijeme.

U prijevodu ima i nekoliko pogrešaka, koje su inače vrlo rijetke. Prevodilac je u 4. strofi (4. stih) frazu »were all in their prime« preveo »...nacquero insieme«, što je nepravilno, jer izraz »to be in one's prime« znači u spomenutom kontekstu »biti u najboljoj dobi, u najvećem cvatu« i sl.

Sadašnje vrijeme originala Miho Sorkočević uglavnom prebacuje u prošlost (aorist), a to je povuklo za sobom i neke izmjene priloga (»now« postaje »talmente« i sl.).

Unatoč spomenutim odstupanjima, koja su, kako smo spomenuli, bila ponekad nužna i neizbježna, taj prijevod dokazuje, da je Miho Sorkočević dosta dobro poznao engleski jezik. Naime, uvjeren sam, da je taj prijevod učinio izravno s engleskog jezika.

Već sam spomenuo, da postoje dokazi, da je on poznao engleski jezik i čitao engleska književna djela u originalu. Osim toga i činjenica, što je uz prijevod štampan i originalni tekst, govori toj pretpostavci u prilog. Iz spomenutih pisama se vidi, da je Džono Rastić posuđivao od Miha Sorkočevića engleska književna djela u originalu. Uzevši sve to u obzir, osobito datum objave toga prijevoda, moglo bi se pretpostaviti i to, da je Miho Sorkočević naučio prije nego Džono Rastić engleski jezik, jer je prvo Rastićevo pismo na engleskom jeziku pisano god. 1786., t. j. godinu dana iza štampanja prijevoda engleske pjesme. Rastić će tek god. 1789. dokazati, da čita engleska književna djela u originalu, a još kasnije će odraziti u svojim satirama utjecaj Josepha Addisona, važnoga engleskoga književnika, čije je ime povezano s objavom Byromove pjesme, koju je Miho Sorkočević preveo. To dakako ne mora značiti, da se u vrijeme pojave toga Sorkočevićeva

¹⁹ V. u 4. strofi, 1. stih izostavljena je riječ »oftentimes«, te u 9. strofi, 3. stih, riječ »methinks«.

²⁰ 2. strofa, 8. stih.

²¹ 5. strofa, 1. stih.

²² 7. strofa, 6. stih.

²³ 9. strofa, 1. stih.

²⁴ 9. strofa, 4. stih.

²⁵ 8. strofa, 8. stih.

²⁶ 9. strofa, 5. stih.

prijevoda Rastić nije možda zanimao za englesku književnost zajedno s Mihom Sorkočevićem ili da nije učio već tada engleski jezik ili ga, bar donekle, znao, jer pismo od 1786. odaje znanje toga jezika, koje se normalnim putem može steći bar nakon koje godine dana učenja.

Sada se postavlja pitanje, koji su bili neposredni razlozi, koji su mogli navesti Miha Sorkočevića, da prevede baš tu pastoralu, a ne koju drugu pjesmu, jer pozitivno znamo, da je imao na izboru i drugih pjesničkih djela, kako u samom časopisu *Spectator*, tako i u drugim časopisima i knjigama, pa čak i iz iste književnosti. Razlozi bi po mom mišljenju mogli biti dvojaki: prvo, njegovi subjektivni, lični i neposredni, o kojima je ostavio dovoljno dokaza, i drugo — opća kulturna i društveno-politička situacija, koja je pogodovala pojavi štampanog originala engleske pjesme i njezina prijevoda. Jasno, da su ti razlozi u dijalektičkom jedinstvu, ali mi ih ovdje dijelimo zbog lakšega prikaza našega gledišta.

Spomenuli smo neke neposredne razloge, koji su naveli autora originala, da napiše tu pastoralu. Ti se, naime, razlozi spominju gotovo svagdje, gdje se o toj pjesmi govori. Slične su pobude navele i prevodioca, da pastoralu prevede, jer je ona u danom trenutku najbolje odgovarala njegovu raspoloženju i svrsi, koju je njenim prevođenjem htio postići. Zbog uočavanja toga momenta potrebno nam je bar u glavnim crtama dobiti uvid u sadržaj te pjesme, jer će nam on pomoći, da lakše shvatimo prevodiočev izbor, odnosno njegove neposredne razloge.

U početku pastir Kolin doziva Muze i govori, kako je bio sretan, naj sretniji od svih pastira, dok je njegova Feba bila s njime. Sada je pak nesretan, jer ga je ona ostavila. Sve ga podsjeća na prošlu sreću i to mu samo pojačava bol. Izvor više ne žubori tako lijepo, poput divne muzike, kao onda, kad su Feba i on šetali uz njegove obale. Moli izvor, da smiri svoje žuborenje i da sasluša njegov jad. Jer kako može biti veseo, dok je on, Kolin, tako očajan i tužan. A dok su se jaganjčići igrali oko njih, Feba i on bili su veseli kao i oni. Tada su Proljeće, Ljubav i Ljepota bili u punom cvatu. Sada on više jaganjčićima, kad prođu mimo njega, da će poludjeti, videći ih tako vesele, dok je on tako tužan, pa ih moli, da se umire. Svoga psa, kad se pokušava umiljavati, tuče svojim pastirskim štapom i — plače. I psa je znala Feba zvati k sebi i milovati. On će ga pak opet tući, jer čemu da Tray ne bude tužan kao i njegov gospodar, kad Febe nema. I sav svijet bijaše drukčiji: cvijeće, zelenilo, polja, živice i sve što postoji. Sve to sada više nije lijepo. Kad su njih dvoje prolazili šumom, pratila ih je muzika, ptice su pjevale, vjetar iznad njih (u krošnjama drveća), šumio, stado blejalo, a cvrčak cvrčao ispod nogu. I sad ptice pjevaju pjesme, ali kad Febe nema, šuma je prazna, pjesme za nj nema. Što je nastalo od divne boje ruže? Gdje je lijepo plavetnilo ljubičino? Cvijeće raste, da ugodni njenom oku, da bi ga ona ubrala i da bi na njezinim grudima uvenulo. Oh, kako vrijeme prolazi polagano, dok je čeka, a kako brzo, kad je bila s njime. Zar mu nitko ne će izliječiti

bol i utažiti jad? Konačno, Kolin uviđa, da je sve uzaludno i da mora napustiti svoju ljubav. Ali, koji je momak tako lud, da živi bez ljubavi? Nijedno božanstvo ne zabranjuje dragoj Nimfi, da se vrati, jer nikad nijedan pastir nije bio očajniji od njega. Na kraju on uzvikuje: »Ah, što da radim? Umrijet ću od tuge.«

Iz toga pregleda vidljivo je, da je to konvencionalni i tipičan pastoralni sadržaj, ali je baš takav sadržaj i privukao Miha Sorkočevića, jer je i on imao svoju Febu, koja ga je ostavila i zbog čega je i on mogao biti tužan poput Kolina. O tome postoje i konkretni podaci.

Kratko vrijeme prije štampanja navedene pjesme u Dubrovniku je gostovala talijanska kazališna grupa, u kojoj se nalazila i privlačna glumica Delfina Gabbuti. Sorkočević je cijeloga života ostao neženja i to, kako neki kažu, zbog toga, da bi se mogao više posvetiti radu i nauci. Iz pisama proizlazi, da je njegova ljubav prema glumici Delfini mogla biti nešto ozbiljnije naravi.

U pismu iz Postranja od 2. svibnja 1785. Džono Rastić, pošto je Mihu spomenuo političke grešnike, govori o grešnicima i grešnicama u ljubavi, pa nastavlja: »E così, amico mio, non hai potuto resistere nemmeno a questa tentazione come non ne hai resistito mai ad alcuna altra? Una Delfina ed in mancanza di lei tutta la Truppa vi hà preso alla rete? Dalle lettere che mi scrivi vedo manifestamente che ne sei incapricciatissimo: perchè di ciò non ne parli, ma mi fai l'elogio della Morale della Truppa: Maniera obliqua di giustificarsi suggerita dalla Passione, che non puo tacere, e non vorrebbe scoprirsi: ma le vie di mezzo dichiarano perfettamente l'intenzione. Io però ti avverto che in questa nuova Galanteria darai un esempio di Inconstanza, e di Volubilità incredibile, perchè finita la quarta recita alla partenza della Truppa tu ti dimentichi e della Delfina, e della sua grande Virtù (igra riječi, jer su glumice zvali »virtuose« — J. V.) e così malgrado tuo guarirai di questo male.«²⁷

Iz toga pisma vidimo, da Rastić zna za Mihovu »slabu stranu«, da mu je poznata njegova ljubav prema Delfini, i da je ona jedna od »virtusa«. On shvaća dosta ozbiljno tu Mihovu ljubav, ali se nada, da će nakon odlaska družine Miho Sorkočević zaboraviti Delfinu i družinu i da će tako »ozdraviti od toga zla i protiv svoje volje«.

Činjenica, što se Miho zanima za kazalište i glumce nije neobična, jer se teatrom morao baviti i po službenoj dužnosti. On je, naime, bio član Odbora za kazalište, t. j. jedan od »tre officiali sopra il pubblico teatro«, izabran 1. travnja 1785.²⁸ Osim toga on je i sam

²⁷ U Arhivu Bizzarro u Državnom arhivu u Dubrovniku nalaze se 4 pisma, koja je Rastić pisao Mihi Sorkočeviću iz raznih sela na teritoriju Republike u grad Dubrovnik. Ovo je pismo br. 1. Tu postoje i 3 pisma Rastićeva Bajamontiju, ali je vjerojatno, da je jedno od tih pisama (br. 2) upućeno Mihi, t. j. popisivač je pogriješio, jer je zapravo 5 pisama, koja je Džono Rastić pisao Mihi Sorkočeviću.

²⁸ N. Beritić, »Iz povijesti kazališne i muzičke umjetnosti u Dubrovniku«, *Analī Historijskog Instituta JAZU u Dubrovniku*, 2 (1953), str. 341, i Ž. Muljačić, »Iz korespondencije Alberta Fortisa«, *Grada* 23 (1952), str. 120.

sudjelovao u jednoj kazališnoj družini, koja se zvala za nas vrlo interesantnim, t. j. engleskim nazivom »Comical Club».²⁹

Da bih doznao nešto više o glumici Delfini Gabbuti, tražio sam podatke o družini, s kojom je gostovala u Dubrovniku, ali tu kazališnu grupu ne spominje nijedan autor, koji je pisao o kazališnim gostovanjima u Dubrovniku tih godina.³⁰ Možda je to bila jedna od slabijih grupa, koje su gostovale uglavnom ljeti, za razliku od boljih, koje su gostovale obično zimi.

Dokaz, da je Miho Sorkočević preveo navedenu pjesmu s engleskog jezika baš u povodu svoje ljubavi prema Delfini Gabbuti, t. j. za nju, i ujedno potvrda, da je Džono Rastić preveo *Ad Venerem Ode* baš u tu svrhu, nalazimo u Rastićeovu pismu od 30. travnja 1785.³¹ Tu on objašnjava, kako je pokušao prevesti Safinu odu *Inno a Venere*, i tako postao Katulov rival. A zatim veli, kako jednoga njegovu prijatelja (t. j. Miha Sorkočevića) muči slična ljubavna strast i kako je tu odu baš za nj preveo. Izražava želju, da Bajamonti (kome je vjerojatno ovo pismo namijenjeno) prije Miha vidi taj prijevod i da ga ocijeni, jer »da je pošljem njemu, koga dama ne će, kao što Safu nije htio njen obožavalac Faone, nije možda zgodno«. Bajamontiju kaže, da je uvijek bio »amante corrisposto« i da ne zna za takvu bol. »Adunate dunque attorno a Voi tutti i Tomi della Vostra libreria e più di tutto consultate il libro aperto, il libro vivo, il fontem aquae vivae, voglio dire questa undecima Musa Comica la signora Delfina Gabbuti.« U pismu također iz Postranja Mihu Sorkočeviću malo kasnije, t. j. 18. svibnja 1785.,³² Rastić piše, da je ponovno preveo Safinu odu i donosi njezin tekst.

I Alberto Fortis zna za te ljubavne jade svoga prijatelja Miha Sorkočevića. Pa ga poziva u Italiju, da se tamo razvedri i oporavi »salute intragicata« i to u vezi s Mihovom ljubavi prema »glumicama«, što će biti prema Delfini Gabbuti, jer je to pismo pisano baš u to vrijeme.³³

²⁹ Ž. Muljačić, »Hrvatska izvedba jedne franuske komedije 1793. god. u Dubrovniku (Tko je autor »Pokrinokta«)«, *Republika* 8, Zagreb, (1952) str. 324. Autor je pronašao statut kazališne družine pod nazivom »Comical Club«, u kojem je sudjelovao i Miho Sorkočević. Nije isključeno, da je i taj naziv uzet iz *Spectatora*, gdje se već od prvoga eseja govori o udruživanju u »klubove«. U eseju br. 9 Addison dobrohotno ismjehuje tu »strast«, te daje svakojake nazive klubova, kao na pr. »The Ugly Club« i t. d. Kako je pridjev »comico« s obzirom na kazalište poprilično značio isto, što i »comic« ili »comical« na engleskom jeziku, taj je naziv mogao biti većinom razumljiv.

³⁰ Kao u bilješki pod 28. Osim toga isp. M. Pantić, recenzija djela pod 28 u *Prilozima za književnost, jezik, istoriju i folklor*, 21 (1955), str. 144-150; i Ž. Muljačić, »Još o starom dubrovačkom teatru«, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, sv. 22, 1 i d., 84 i d.

³¹ Arhiv Bizzarro u Državnom arhivu u Dubrovniku, u fasciklu Rastić Bajamontiju pod br. 3. Pismo nema adrese. Vjerojatno je upravljeno Bajamontiju.

³² Arhiv kao pod 31, fascikl Rastić M. Sorkočeviću, pismo br. 3.

³³ Muljačić, »Iz korespondencije Alberta Fortisa«, o. c., pismo pod br. 57 od 23. VI. 1735. godine (iz San Pietra), str. 119. Poziva ga u Italiju, pa kaže: »... così rassetterete la vostra salute intragicata forse dalle commiche...« U tom

Čini mi se, da bi gornji citati bili dovoljni, da pokažu neposredne razloge, koji su potakli Miha Sorkočevića, da prevede navedenu englesku pjesmu. Ta mu je pjesma odgovarala u danom momentu, jer se u njoj govori o žalosti zaljubljenika, koga je napustila njegova draga. I Miho je vjerojatno osjećao pustoš iza odlaska lijepe Delfine kao i Kolin, kad je otišla Feba. Život mu nije bio tako lijep kao prije, jer Delfine-Febe nema. On, čini se, trpi i na kraju uviđa kao i Kolin, da je sve uzaludno i da mora zaboraviti svoju ljubav.

Međutim, u načinu, na koji je preveo neke završne stihove, koji predstavljaju klimaks, nazire se ne samo razlika u godinama između autora originala i prevodioca, već i izvjesna izvještačenost i hladnoća kod Miha Sorkočevića. Evo primjera (10. strofa, 8. stih):

»Ah! what shall I do?

Prijevod:

»Ora che posso io far?

Jedno je usklik pun očaja, a drugo pitanje, koje postavlja iskusan čovjek, koji u strasti nije izgubio sposobnost rasuđivanja. Slično bi se moglo reći i za prijevod zadnjega stiha zadnje strofe.

Take heed, all ye swains, how ye love one so fair.

Prijevod:

.....O pastori riflettete.
Molto ben, pria d' amor chi tanto è bella.

Naime, izraz »take heed« bilo bi bolje prevesti »čuvajte se«, jer je izraz, koji je upotrebio prevodilac »razmislite prije...« mnogo hladniji i promišljeniji, što odaje odsutnost prave strasti. Nije, dakle, isključeno, da je Miho, koji je imao već 46 godina i iza sebe dosta doživljenih »galanterija«, napisao ovaj prijevod više iz želje, da imponira znanjem jezika, s kojega se u Dubrovniku nije običavalo prevoditi, i da usput u povodu jedne »nuove Galanterie« kao elegantni gospodar izabere jednu pastoralu, nego što bi bio tim prijevodom želio dati izraz svojoj pravoj ljubavi, koja nalazi adekvatan odraz u spomenutoj engleskoj pjesmi. U tom pogledu su zanimljive i antiteze, koje je prevodilac u većini slučajeva dobro uočio i preveo. Riječi (10. strofa, 3. stih originala)

».....O Collin, per ritornare
Alla primiera sanità, fa d' uopo
Che allontani da te la tua passione.«

kao da su odjek riječi, koje je Džono Rastić pisao Mihu Sorkočeviću u spomenutom pismu od 2. svibnja 1785., gdje ga upozorava, da se oslobodi te »strasti«. No on kao da mu odgovara slijedećim riječima, koji sačinjavaju glavnu antitezu (stihovi iza gornjega citata)

istom pismu Fortis se čudi Mihu Sorkočeviću, što je član Odbora za kazalište: »Come diavolo fate, a conciliare la gravità Senatoria colla buffoneria del protettorato di commedianti?«

»Ma qual Pastore è sì stolto, che voglia
Vivere senza amor? Numi deh, fate
Ch' ella ritorni a me.....«

Dakle, s jedne strane vidimo, da je Rastić u pismu od 30. travnja 1785. pisao znancu o ljubavnim patnjama svoga prijatelja, a par dana kasnije, t. j. 2. svibnja, Mihi. Zatim je ta vijest došla do ušiju Albertu Fortisu, što znači, da se o njoj znalo i vani. S druge strane vidjeli smo, kako je Rastić izjavio, i to sasvim konkretno, da je Sapfinu odu preveo u povodu te Mihove ljubavi, a zatim tu istu odu nalazimo kao neki uvod u *Idillio Inglese*. S obzirom na sve to, smatram, da nema sumnje, da je Mihov prijevod s engleskog jezika bio usko povezan s tom njegovom ljubavi prema Delfini Gabbuti bez obzira na njezin intenzitet.

No to bi bila samo jedna strana problematike o uzrocima postanka toga prijevoda.

III.

Jer, makar i nesvjesno, pisac, odnosno u našem slučaju prevodilac, odrazuje svojim izborom ne samo svoj subjektivni stav nego i neposredno historijsko-društvene i kulturne prilike svoga vremena. Konkretno, govoreći o Mihi Sorokočeviću i njegovim razlozima, zbog kojih je dao štampati spomenuti engleski tekst i njegov prijevod, moramo spomenuti i opću književnu situaciju, koja je pogodovala pojavi toga prijevoda.

Samoniklo književno stvaranje u to vrijeme u Dubrovniku gotovo je zamrlo. Istina, bilo je Dubrovčana, koji su stekli slavu u svijetu, ali to su bili više eruditi nego pjesnici, a osim toga nisu ni živjeli u Dubrovniku. U Dubrovniku žive u to doba manji latinski pjesnici, među koje bismo mogli ubrojiti Džona Rastića i djelomično Miha Sorokočevića. Radi što boljšega razumijevanja književne atmosfere u to vrijeme, ne će biti suviše, ako pogledamo u pregledu djela, što ih je izdala prva dubrovačka štamparija Occhi,³⁴ prije pojave spomenutog prijevoda.

God. 1783., kad je štamparija započela s radom, štampana su četiri nabožna djela na hrvatskom jeziku, jedan oglas na hrvatskom i talijanskom, jedan kalendar i jedno nabožno djelo i dva pjesnička djela na talijanskom jeziku. Ta su dva djela slijedeća: *Rime del N. U. S. Savino de Bobali Sordo e del S. Michele Monaldi* i *La prima stamperia in Dalmazia. Ode di un solitario provinciale* od Julija Bajamontija iz Splita.

God. 1784. izdano je sedam nabožnih djela na hrvatskom jeziku, jedno o bontonu, jedno o pravu, dva listara, tri nabožna djela i jedan kalendar na talijanskom jeziku, dok su na latinskom štampane dvije

³⁴ Ž. Muljačić, »O prvoj dubrovačkoj tiskari«, *Anali Historijskog instituta JAZU*, IV-V, Dubrovnik 1956, str. 603 i d.

historijske knjižice, jedna o pravu, jedno nabožno djelo i jedna knjižica s područja poezije. Jedan je katalog štampan na hrvatskom i talijanskom jeziku.

God. 1785. izašlo je jedno nabožno djelo na hrvatskom jeziku, kalendar i dva libretta na talijanskom, i poznati rječnik *Dizionario italiano-latino-illirico* od Della Bella Ardelio. Te iste godine štampani su već spomenuti prijevodi Miha Sorkočevića.

Sve u svemu uzevši, malo i beznačajno, pa je prirodno, da uz takvu pozadinu prijevodi postaju važniji, nego što bi bili u drugim prilikama. Baš u tim okvirima spomenuto štampanje engleske pjesme u originalu i prijevodu, postaje osobito zanimljivo, jer ni prije ni poslije u Dubrovačkoj republici, koliko znam, nije štampano neko englesko književno djelo na engleskom jeziku, a ni njegov prijevod.

Da bi se lakše shvatila pojava toga prijevoda i ujedno dobila što zaokruženija slika književne situacije u to vrijeme u Dubrovniku, potrebno je istaknuti i to, da je Dubrovnik i nadalje ostao otvoren kulturnim i književnim utjecajima izvana. To je osobito važno za naš slučaj. Istina, dubrovačko-engleske književne veze nisu nikada bile, a nisu ni mogle biti, čak ni približno onako intenzivne, kao što su bile dubrovačko-talijanske³⁵ i dubrovačko-francuske³⁶ veze. Ipak nije Frano M. Appendini u svom predgovoru sabranim djelima Džona Rastića bez razloga rekao, da je »slava engleske književnosti kod Dubrovčana rasla«,³⁷ odnosno bila na dobru glasu, jer je on dobro poznao prilike, osobito književne, u Dubrovniku. To dokazuje, uz ostalo, koliko su Dubrovčani imali širok kulturni horizont i pokazivali interes i za narode prilično daleke u geografskom smislu, kao što su bili Englezi. Osim gore spomenute dvojice dubrovačkih književnika interes za englesku književnost i jezik pokazivao je i Mihov nećak Tomo Basiljević (Bassegli), koji je također znao engleski, čitao engleska književna djela u originalu, osobito Ossiana, a koji se i dopisivao na engleskom jeziku s jednim Englezom.³⁸ Ossian je ostavio traga u djelima Đure Ferića, drugoga uz Rastića značajnog posljednjeg dubrovačkog latiniste, koji je također znao nešto engleski.³⁹ Osim toga u Dubrovnik je dolazilo i stranaca, a među njima i Engleza, što je moglo također utjecati na Dubrovčane, da se zainteresiraju za Englesku, njezin jezik, kulturu, književnost i njezino političko uređenje.⁴⁰

³⁵ J. Torbarina, *Italian Influence on the Poets of the Ragusan Republic*, London 1931. Ovo je s toga područja dosad najbolje i najsystematskije djelo, ali se tu obrađuju ti odnosi do uključivo Dominka Zlatarića, t. j. do početka 17. stoljeća. Za ostale pisce v. literaturu kod M. Komboła, *Povijest hrvatske književnosti do Preporoda*, MH, Zagreb 1945, str. 421 i d.

³⁶ M. Deanović, *Anciens contacts entre la France et Raguse*, Zagreb 1950.

³⁷ Junii Antonii Comitii de Restitii, o. c. p. XIII.

³⁸ Z. Muljačić, *Tomo Basiljević - Baselji, pretstavnik prosvćenja u Dubrovniku*, SAN, Beograd 1958, str. 14 i bilj. 73 na str. 18.

³⁹ M. Janković, »Ossian kao poticaj za sakupljanje narodnih pjesama kod južnih Slavena«, *Zbornik za narodni život i običaje*, JAZU br. 38, str. 219; i J. Vlahović, o. c., str. 495 i bilj. 23.

⁴⁰ J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik 1939.

U tom pogledu mogle su pozitivno utjecati i veze, koje je slavni Dubrovčanin Ruđer Bošković imao s Engleskom. On je u vrijeme štampanja Sorkočevićeva prijevoda još bio živ i na vrhuncu slave, a poznato je, kako su ga u Engleskoj god. 1760. primili istaknuti ljudi nauke, umjetnosti, književnosti i javnoga života, te ga god. 1761. izabrali za člana poznatog »Royal Society«, kojemu je Bošković posvetio jednu od svojih poznatih knjiga.⁴¹ Boswell spominje u *The Life of Samuel Johnson* Ruđera Boškovića na nekoliko mjesta, te ga naziva »learned foreigner«⁴² i »celebrated foreigner«.⁴³ Osim toga, dokazano je, da je među knjigama i časopisima, koji su dolazili u Dubrovnik legalno ili ilegalno bilo i engleskih.⁴⁴ Dubrovčani su u svojim bibliotekama imali dosta knjiga iz engleske književnosti u originalu i u talijanskom ili u francuskom prijevodu. Tako sam, na primjer, našao u popisu knjiga obitelji Bassegli uz djela Popa, Macphersona i dr. i kompletni časopis *Spectator* u 8 svezaka, izdanje od god. 1754.,⁴⁵ kojim se možda služio i Miho Sorkočević. Osim *Spectatora* u spomenutoj biblioteci nalazi se od Addisona *Miscellanies in Prose and Verse* u 3 sveska, izdanje od god. 1756. Po svemu izgleda, da je *Spectator* sa svojom satiričko-moralizatorskom usmjerenošću nailazio na povoljno tlo u Dubrovniku, gdje je cvala satira, a i moralno-didaktička poezija, kojoj je bio glavni predstavnik baš Džono Rastić koji je pripadao uglađenom krugu oko Miha Sorkočevića. Ta je didaktička usmjerenost i razumljiva, ako uzmemo u obzir rušenje ustaljenih običaja u Dubrovniku i prijeteće nagovještaje vladajućoj klasi, koja se bori, da pod svaku cijenu ostane i dalje na kormilu, pa sprečava buržoaziju u njezinu razvoju i mrzi svaku promjenu. Toj vladajućoj klasi pripada i Miho Sorkočević, kao i Džono Rastić, koji se u svojim satirama ljuti na »pokvareni vijek« i novotarije. Zanimljivo je, da će Rastić u svojim satirama ne samo odraziti Addisonov utjecaj, koji smo već spomenuli, nego će i cijela usmjerenost njegove satire imati neke sličnosti s moralizatorskim umjerenim humorom Addisona, koji se ne obara na pojedince nego na mane svoga vremena, i to redovno uz dobroćudan osmijeh. Ti eseji, beskrajno raznovrsni po svojoj sadržini, nastali u osvit nove buržoaske književnosti i toliko karakteristični za vrijeme Prosvjetiteljstva, mogli su se dopasti dubrovačkom gospodarstvu, jer je i on kao Joseph Addison spojio u svojoj ličnosti klasicistički utjecaj s novim tendencijama buržoaskog društva, što se sve osjeća i u spomenutim esejima. Miho Sorkočević ne samo da piše na latinskom jeziku i voli

⁴¹ J. Torbarina, »Bošković u krugu engleskih književnika«, *Grada za život i rad Ruđera Boškovića*, I, JAZU, Zagreb (1951) i T. G. Jackson, Dalmatia, str. 179.

⁴² Boswell, *The Life of Samuel Johnson*, I, na str. 392. izdanja Everyman's Library; V. i Rudolf Filipović, »Anglo-Croatian Literary Relations in the 19th Century«, *The Slavonic and East European Review* XXXII (1953), str. 93, bilj. 10.

⁴³ *Ib.*, str. 588.

⁴⁴ N. Berčić, »Nekoliko arhivskih vijesti iz XVIII. stoljeća o zabranjenim knjigama u Dubrovniku« *Dubrovnik* 2 (1956), str. 78-81.

⁴⁵ Arhiv obitelji Bassegli u Državnom arhivu u Dubrovniku, (Katalog knjiga na engleskom jeziku, poseban fascikl. B2.

klasiku, poput Addisona, nego svojim radom navješćuje i novo vrijeme. On se bavi naukama (arheologijom i dr.), prijateljuje s glasovitim talijanskim prirodoslovcem Albertom Fortisom, i daje inicijativu za osnivanje akademije s naučnim pretenzijama. Ta je akademija imala dvostruki karakter. Osnovana je zato, da okuplja ljude, koji bi se zanimali za nauku u svijetu i prenosili njezine tekovine u mali Dubrovnik, te širili prosvjetu, privredu i propagirali naprednije zakonodavstvo.⁴⁶ S druge strane, kako neki autori tvrde, ta je akademija bila i arkadijskog tipa, jer su njezini članovi bili skloni »arkadijskom dokoličarenju«,⁴⁷ te i sami bili članovi poznate rimske Arkadije. Poznato je, da su Miho Sorkočević i Džono Rastić bili članovi te ustanove, koja je pred mnogo godina u Dubrovniku i u drugim krajevima naše Dalmacije, i u ostalom svijetu, širila uz ostalo i pastoralnu poeziju.⁴⁸

Sorkočevićev izbor elegantne pastorele postaje nam razumljiviji baš na temelju tih činjenica. Pastoralna poezija bila je poznata i omiljela Mihi Sorkočeviću i njegovu krugu, jer su njezine duge i bogate tradicije iz književne prošlosti Dubrovnika bile još u sjećanju. Ako tome dodamo i neposredne razloge, koji su utjecali na Miha Sorkočevića pri njegovu izboru, o čemu sam dosta detaljno govorio, dobijamo dosta cjelovitu sliku, gdje bi se mogli nazrijeti pravi uzroci i prilike, pod kojima je spomenuti prijevod nastao.

S druge strane, ako uzmemo u obzir i činjenice, koje smo naveli u vezi sa Sorkočevićevim poznavanjem engleskog jezika i engleske književnosti uz ono, što je prije spomenuto u vezi s općom književnom situacijom u Dubrovniku i poznavanjem engleske književnosti i jezika, koje smo vidjeli kod drugih dubrovačkih književnika, izbor pjesme iz *Spectatora* zaista nije neobičan, premda je bio osamljen.

Ako bi se pak postavilo pitanje, zašto je Miho Sorkočević uz svoj prijevod dao štampati i engleski tekst, onda bismo mogli navesti dva vjerojatna razloga. Prvo, Miho Sorkočević je uz svoje prijevode običavao štampati i originalni tekst, kako smo to u ovom članku i pokazali. To je bilo uobičajeno u to vrijeme, pa su tako radili i mnogi drugi autori. Drugo, bilo je Dubrovčana, koje sam već spomenuo, a koji su znali engleski jezik i mogli razumjeti i originalni tekst, pa je vjerojatno, da je za takve uglavnom i taj tekst štampan.

Činjenica, da je pastoralna poezija u Engleskoj u vrijeme Sorkočevićeva izbora Byromove pjesme već gotovo prošlost i da su već sazreli uvjeti za razvoj, upravo cvjetanje suprotna književnog pravca, — reakcije na neoklasicizam, t. j. romantizma, pokazuje koliko je Dubrovnik u tom pogledu zaostao u književnom razvoju za Engleskom. To je osobito vidljivo, ako se uzmu u obzir i djela, koja je

⁴⁶ Ž. Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. IV.-V. (1959) str. 320.

⁴⁷ R. Maixner, »O akademiji Miha Sorkočevića«, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 23, Zagreb (1952) str. 57-67.

⁴⁸ M. Deanović, »Odrasi tal. akademije „deglj Arcadi“ preko Jadrana«, *Rad JAZU* (1933), 248, str. 1-98; (1935), str. 1-120.

štampanija Occhi objavila tih godina. Ali ako pogledamo u privatne biblioteke pojedinih plemićkih kuća, tu ćemo naći i djela iz gotovo suvremene engleske književnosti, kao na pr. djela E. Younga (*Le notti* u talijanskom i u francuskom prijevodu⁴⁰), L. Sterne (*A Sentimental Journey*, Goettingen, 1779⁴⁰), Th. Gray (*Selecta Carmina ex britannica in latinam linguam translata a J. Costa*, Padova, 1775⁴¹) i dr.

Pojava pastorage u Dubrovniku razumljiva je i stoga, što je to vrijeme (sve do Francuske revolucije) stila rokokoja, koji je toliko karakterističan za galantnu gospodu i uopće aristokraciju, koja obožava u slikarstvu i u književnosti pastoralne motive, ljubavne domjenke dama i kavalira, kićenost, dotjeranost i antičku fasadu, t. j. nazive raznih antičkih božica i gracija. Istina, godina 1785. označuje već gotovo kraj tog stila u Zapadnoj Evropi, ali točne granice pojedinim stilovima umjetničkog izraza nemoguće je staviti, jer ni jedan historijski stilski izraz ne nastaje i nestaje naglo i iznenada.

Ipak, uza sve to, ne treba izgubiti iz vida činjenicu, da taj interes za englesku književnost i engleski jezik nije imao dubljega korijena i širega opsega, osobito ako se uspoređi s takvim interesom za druge, već spomenute književnosti. Engleske knjige, koje se nalaze u privatnim bibliotekama, i interes nekih Dubrovčana za engleski jezik i englesku književnost dokazuju samo, koliko su se Dubrovčani interesirali za kulturne vrednote i ostalih naroda. S obzirom na procvat engleske nacije u to doba, na njezinu snagu i ekspanziju, i slavu engleske filozofije i nauke, taj je interes dubrovačkih gospodara za tu zemlju razumljiv.

Koliko mi je poznato, Miho Sorkočević bi bio prvi Hrvat, koji je preveo i štampao originalni tekst engleskog književnog djela. Značaj toga prijevoda svakako je umanjen činjenicom, što je prema običaju ondašnjeg vremena, taj prijevod učinjen na talijanskom jeziku, iako je Miho Sorkočević napisao nekoliko pjesama i na hrvatskom jeziku. Tek god. 1796. štampan je prvi kajkavski prijevod s njemačkog jezika njemačke preradbe *Robinsona Crusoea* od J. H. Campea, što ustvari i nije direktna veza s engleskom književnošću. Prijevod je učinio Antun Vranić, a štampan je, uz prilične izmjene, u Zagrebu.⁴²

⁴⁰ U biblioteci Bassegli (v. bilj. 45) bio je francuski prijevod. U Katalogu stare dubrovačke gimnazije »ex-Collegium Ragusinum« uz francuski prijevod nalazi se i jedan talijanski *Le notti* u prijevodu G. Bottomi-a, Venecija (1794). Isp. Ž. Muljačić, »Echi dell' Illuminismo italiano a Ragusa«, *Atti del Secondo Congresso internazionale di studi italiani*, Firenze (1958), str. 369, bilj. 5.

⁴¹ Arhiv obitelji Bassegli (v. bilj. 45) Katalog knjiga na engleskom jeziku. U Goettingenu je Tomo Basiljević učio engleski jezik, te vjerojatno od tamo donio tu knjigu.

⁴² Isp. Muljačić, o. c., str. 369, bilj. 7.

⁴³ T. Blažeković, *Engleska književnost i njene veze s Hrvatskom Modernom (1900-1914)*, disertacija u rukopisu, Seminar za engleski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 103 i bilj. 144.

Koliko znam, najraniji prijevod iz engleske književnosti, koji je učinio iza toga jedan Hrvat, jest prijevod pjesme *Eloisa to Abelard*⁵³ od Alexandra Popea, koju je on objavio samo tri godine iza objave spomenute Byromove pjesme. Prevodilac Popeove pjesme bio je Ivan Krizmanić, kajkavski književnik i revni pobornik Gaja i ostalih Iliraca. Značajno je, da i taj prijevod nije učinjen na hrvatskom jeziku već na njemačkom, što odrazuje ujedno i političko i kulturno stanje našega naroda u to doba. Zanimljivo je i to, što su oba prevodioca izabrali pjesme iz neoklasicističkog perioda engleske književnosti. Razlika je u tome, što je Ivan Krizmanić učinio prijevod u prozi, dok je Miho Sorkočević to učinio u stihu. Zanimljivo je, da je u jednom i drugom slučaju stavljen uz prijevod i originalni tekst. No važnost Krizmanićeva prijevoda u odnosu na onaj dubrovački umanjena je time, što taj prijevod nije štampan. Osim toga, dubrovački je prijevod učinjen ravno 18 godina prije.

*

U spomenutim okvirima i uz navedene rezerve ovaj Sorkočevićev prijevod zaslužuje našu osobitu pažnju. Istina, pred našom naukom i dalje ostaje zadatak proučavanja svih veza, jer nije isključeno, da će se u bogatim javnim i privatnim dubrovačkim arhivima i bibliotekama naći još kakav interesantan i možda dragocjen podatak, koji bi upotpunio naše znanje o vezama staroga Dubrovnika s engleskom književnošću. Ali činjenica, da je — prema meni poznatim podacima — to bio jedini štampani tekst engleskog književnog djela i njegov prijevod u starom Dubrovniku, dovoljno govori u prilog pretpostavci, da osobitih iznenađenja ne bi moglo biti.

U svakom slučaju, iako izoliran, taj je štampani prijevod dokaz o postojanju dubrovačko-engleskih književnih veza još osamdesetih godina 18. stoljeća, pa je rješenje nekih problema oko toga ujedno i prilog proučavanju cijeloga kompleksa hrvatsko-engleskih književnih odnosa.

Josip Vlahović: AN 18th CENTURY RAGUSAN-ENGLISH LITERARY LINK

Summary

As early as in 1785, a booklet was published at Dubrovnik, which contained the English text of an English poem and its Italian translation entitled *Idillio Inglese*. However, the author and the original title of the poem were not indicated. The translator had given only his initials M. S. P. R. and dedicated the booklet to Džono Rastić (Resti).

The author of this paper has found out the name of the English poet (John Byrom) and the source from which the translator had taken the original

⁵³ V. Dukat, »Život i rad Ivana Krizmanića«, *Rad JAZU*, 191 (1912), str. 61-62.

text (the *Spectator*, No 603). As the poem was published in the *Spectator* without any title, the translator invented a new one in accordance with the subject-matter of the poem and added the attribute »Inglese« to denote its English origin.

The fact that the text of the poem in the *Spectator* differs with the text of the same poem in subsequent editions has helped the author of this paper to establish the above mentioned source. Besides it, he furnishes the evidences showing that the initials M. S. P. R. stand for »Michele Sorgo Patrizio Raguseo«, i. e. Miho Sorkočević and that the immediate cause of his effort was one Delfina Gabbuti, an actress in an Italian theatrical troupe that acted at Dubrovnik in 1785. He also produces proofs showing the reason why Miho Sorkočević dedicated the translation to Džono Rastić. The author has been able to do so because he could produce statements of Miho Sorkočević and his friends taken from their correspondence and contemporary *Nuovo Giornale Enciclopedico* published at Vicenza in 1785.

To furnish further evidence, the author describes the cultural and literary background putting into relief the favourable tendencies that enabled Miho Sorkočević to choose the said poem and to publish it with its English text and Italian translation. He produces several names of some other Ragusan writers who were interested in English language and literature, the most important being Džono Rastić who corresponded with Miho Sorkočević in English and left evidence that he used to borrow English books from Miho Sorkočević.

It seems to be the only English literary work published in the English language and the only published translation of an English literary work in the Republic of Dubrovnik. As such this translation deserves our special attention. The solution of some problems about it may be considered as a contribution to the study of the Croato-English literary links at that early time.